
Jubilej

Milica Kacin Wohinz - osemdesetletnica

Dvanajstega oktobra letos je napolnila osemdeset let dolga leta prva dama slovenske zgodovinske vede Milica Kacin Wohinz. Pri njeni telesni in umski svežini človek skoraj ne more verjeti, da je ta obletnica res tako visoka. Jubilatko še vedno preveva interes za zgodovinsko vedo, volja in sposobnost za raziskavo in diskusijo o strokovnih problemih, v katerih prihajata do izraza njeni dolgoletna izkušnja in modrost, ki ju njeni sogovorniki, kolegi, sodelavci in prijatelji cenimo in upoštevamo.

Milica Kacin Wohinz si je pridobila s svojim poglobljenim in zelo obsežnim znanstvenim delom pomembno mesto v slovenski zgodovinski vedi, še zlasti pa si je zagotovila spoštovanje, ugled pri kolegih, sodelavcih in prijateljih in simpatije s svojo prijazno dostojanstveno človeško držo.

Jubilantka se je ves svoj delovni, znanstvenostrokovni čas posvečala zgodovini primorskih Slovencev v prvi polovici 20. stoletja in velja za vodilno poznavalko te problematike oziroma kar za sinonim zanjo.

Milica Kacin je bila rojena 12. oktobra 1930 na Reki pri Cerknem. Kraj je tedaj spadal pod Italijo, ki je Slovence na vse načine narodno zatirala, jih imenovala domorodce - kot kakšno civilizacijsko zaostalo ljudstvo v kolonijah, ki jim Italija prinaša svojo kulturo, ki jo to mora sprejeti. Primorski Slovenci so bili močno narodno zavedni in so se takšnemu italijanskemu nacionalnemu pritisku in raznarodovanju na različne načine upirali, fašističnemu nasilju po letu 1927 pa celo z oboroženim bojem organizacije TIGR.

Jubilantka je prav problematiki primorskih Slovencev pod Italijo posvetila večino svojega znanstvenoraziskovalnega dela in dosegla pri tem najvišje rezultate. Vse njeno pisanje sta zaznamovala njeno poreklo in njena fakultetna vzgoja na Oddelku za zgodovino na Filozofski fakulteti v Ljubljani.

Narodno zavednost so ji privzgojili v domači hiši izobraženega očeta Dominika in bistre, energične mame Emilije, kjer je rasla kot četrta hči med osmimi, vsemi lepimi sestrami in bratom. O njeni družini in njeni življenjski poti je ob njeni sedemdesetletnici napisal obsežen in strokovno tehten članek Branko Marušič, ta-



ko da bi bilo moje podrobnejše pisanje o tem samo ponavljanje že napisanega.¹ Zato se osredotočam predvsem na bistvo njenih znanstvenih in vodstvenih rezultatov.

Jubilantka se je leta 1952, po triletnem službovanju na železnici, vpisala na zgodovinski oddelk Filozofske fakultete v Ljubljani, kjer je poleg odličnih profesorjev srečala vrsto kolegov - Janka Pleterškega, Bojana Štiha, Dušana Bibra, Toneta Ferenc - , ki so tako kot ona zaradi aktivne udeležbe v narodnoosvobodilnem boju izgubili študijska leta, a so pozneje v znanosti in kulturi dosegli visoke rezultate in odlikovanja.

Milica Kacin je diplomirala pri prof. Metodu Mikužu s temo o Svobodnem tržaškem ozemlju. Že leto dni pred diplomo se je zaposlila v zgodovinskem oddelku CK ZKS in dve leti pozneje (1959) na novoustanovljenem Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja in je danes zadnja pričevalka nastanka in razvoja te pomembne znanstvene ustanove. Kot Primorki, ki zna italijanščino, so ji naložili raziskavo o političnem življenju Slovencev, ki so od konca prve svetovne vojne pripadali Italiji (1918-1943). Naglo je osvajala znanje iz obstoječe literature, predvsem takih avtorjev, kot so bili dr. Lavo Čermerlj, dr. Ivo Juvančič, Albert Rejec, France Bevk, Zorko Jelinčič. Učila se je tudi iz del italijanskih zgodovinarjev, Tržačanov, med katerimi so bili Elio Apih, Carlo Schiffrer in Teodoro Sala, in v stikih s strokovnjaki, s katerimi se je srečala med delom v italijanskih arhivih; med njimi so bili Claudio Pavone, Costanzo Casucci, Renzo de Felice, Paolo Spriano, Enzo Collotti, Carla in Paolo Gobetti in drugi. Pri nas je objavljala recenzije in poročila o italijanskem zgodovinopisju, v Italiji razprave, referate in članke. V uvodu njene zadnje knjige (*Alle origini del fascismo*, Gorica-Gradisca, 2010) je Collotti zapisal, da je bila Kacinova v italijanski obmejni javnosti najbolj znana osebnost med slovenskimi zgodovinarji njene generacije, in da njeno delo »priča tudi o njenem trdnem prepričanju o potrebi po spoznavanju zgodovine v funkciji zблиževanja med dvema sosednjima narodoma, /.../ na prizadevanje Slovencev - posebej ljubljanskega inštituta, ki ga je sama avtoritativno predstavljala -, da bi spoznavali najboljše italijansko zgodovinopisje o italijanski vzhodni meji. Priznati moramo, da je italijansko zgodovinopisje skoraj gotovo bolj znano v Sloveniji, kot so slovenski in hrvaški avtorji tiste zgodovine, ki ne pripada samo njihovim narodom, temveč je tudi zgodovina naše države, znani v Italiji.«

Že zgodaj je začela objavljati rezultate svojih raziskav. Leta 1965 je objavila obsežno in temeljito razpravo *Parlamentarne volitve in politične razmere v Julijski krajini 1921-1924* in je zanj, kot prva zgodovinarka, dobila Kajuhovo nagrado. Zatem je nastopila z dvema opaznima referatoma o primorski zgodovini na dveh velikih znanstvenih simpozijih, ki ju je organiziral Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, o Osvobodilni fronti slovenskega naroda (1966) in o vplivu oktobrske revolucije na Slovence (1967).

Nato je prijavila doktorsko disertacijo z naslovom *Politične stranke in Slovenci v Julijski krajini v dobi italijanske okupacije*. Dobila je možnost za delo v osrednjem državnem arhivu v Rimu in 1968 odšla tja z majhno štipendijo na nekajmesečno raziskovalno delo. V rimske arhive se je nato vračala skoraj vsako leto.

¹ Branko Marušič: Jubilantka Milica Kacin Wohinz. V: Prispevki za novejšo zgodovino, 2000, št. 1 (Zbornik Milice Kacin Wohinz), str. 11-36.

Pregledovala in mikrofilmala je akte notranjega in vojnega ministrstva ter Osrednjega urada za Nove province, s čimer je njena disertacija prerasla v knjigo *Primorski Slovenci pod italijansko zasedbo 1918-1921* (1972). Leta 1970 je dosegla doktorat zgodovinske znanosti kot prva sodelavka na inštitutu. Zlasti mlajši šolani kadri na inštitutu smo bili nanjo ponosni, postala nam je vzor in kažipot za delo. Njena disertacija, ki je izšla v knjižni obliki (1972), je bila nagrajena z nagrado Sklada Borisa Kidriča. Zaradi novitete tudi za italijanske zgodovinarje in zaradi interesa italijanskega bralstva je bila takrat prevedena v italijanščino, toda zaradi spleta okoliščin ni izšla. Knjigo je majhen del marksističnih zgodovino piscev (dr. Dušan Kermavner in France Klopčič) napadel z obtožbo, da povečuje narodnjaško meščansko politiko in zapostavlja socialistično gibanje italijanskega in slovenskega delavstva v Trstu. Avtorico je takšna popolnoma nerealna ideološka kritika ali politična diskvalifikacija prizadela, čeprav jo je večina slovenskega zgodovino pisja zavrnila.² O trajni vrednosti te knjige govori dejstvo, da je izšel po šestintridesetih letih, letos, v Italiji njen prevod (*Alle origini del fascismo di confine Venezia Giulia soto l'occupazione italiana 1918-1921*) z zelo pohvalno spremno besedo uglednega italijanskega zgodovinarja Enza Collottija.

Milica Kacin Wohinz je v sedemdesetih letih nadaljevala svoje raziskovanje primorske zgodovine in leta 1977 izdala v dveh delih odlično monografijo *Narodnoosvobodilno gibanje primorskih Slovencev 1921-1928*, ki je zajemala dobo, ko so Slovenci (kljub že fašističnemu režimu od leta 1922 dalje) še imeli svoje legalne politične organizacije, ki so prek poslancev delovale zlasti v rimskem parlamentu. V tem času je objavila tudi več razprav v slovenskih, jugoslovanskih in italijanskih strokovnih revijah: npr. o slovensko-hrvaški manjšini v Italiji, o slovensko-hrvaškem nacionalnem gibanju med aventinsko opozicijo, o pogledih KPI na narodno vprašanje Slovencev in Hrvatov, o narodnorevolucionarnem gibanju Slovencev in Hrvatov v Italiji, o akcijskem paktu med tem gibanjem in KPI in še mnoge druge, ki so prinašale jugoslovanskemu zgodovino pisju mnoga pomembna dejstva in ocene na temelju italijanskega arhivskega gradiva.

Jubilantka je od leta 1977 vodila znanstvenoraziskovalni oddelek Inštituta za zgodovino delavskega gibanja, leta 1979 je postala direktorica tega inštituta, in ga je usmerjala široko, na vso novejšo narodno zgodovino. Takšno usmeritev si je prizadevala tudi formalizirati s preimenovanjem inštituta v Inštitut za novejšo zgodovino, pa politika tega ni dovolila. V letih 1986-1992 je bila predsednica upravnega odbora inštituta.

Leta 1981 je Inštitut za zgodovino delavskega gibanja pod njenim vodstvom organiziral tridnevni znanstveni posvet o narodnih in socialnih programih v politiki v slovenski zgodovini od konca 19. stoletja do sodobnosti, ki je imel, ob prodornih referatih in številni udeležbi tudi gostov iz drugih jugoslovanskih republik, velik odmev.

Po končanem direktorskem mandatu 1983 tega ni hotela še enkrat ponoviti, čeprav so jo podpirali tako inštitutski kolektiv kakor tudi vsi vidni predstavniki

² Razprava o knjigi Dušana Kermavnerja *Temeljni problemi primorske politične zgodovine* (zaradi smrti avtorja je tekst za tisk pripravil France Klopčič), v kateri je očitek Milici Kacin Wohinz, da je pretirano »narodnjaška« in premalo »razredna«, je bila objavljena v: *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, 1978-1979*, str. 69-107.

slovenske zgodovinske znanosti, kar je bil dokaz njenih vodstvenih sposobnosti in zelo pomirljivega kolegialnega odnosa do sodelavcev. Tudi politika bi potrdila njen mandat, toda Milico je bolj kot k organizacijsko-administrativnemu delu vleklo k nadaljnjim raziskavam primorske zgodovine, na področju katere si je že pridobila ugledno ime. Rezultat njenega intenzivnega raziskovanja novih virov v arhivih v Rimu (ministrstvo za zunanje zadeve, inštitut Gramsci), v Trstu, Beogradu in drugod je bila 1990 nova prodorna monografija o antifašističnem gibanju primorskih Slovencev z naslovom: *Prvi antifašizem v Evropi. Primorska 1925-1935*. Tudi ta knjiga je s svojo objektivnostjo in dobro dokumentiranostjo žela strokovne pohvale na slovenski in italijanski strani. Za to vrhunsko delo je avtorica leta 1991 dobila Kidričevo nagrado. Na vprašanje kolegov, zakaj je knjigo končala z letom 1935 in obravnave ni razširila vsaj do leta 1941, je odgovorila, da si je to pustila kot finale za zrela leta.

In Milica Kacin Wohinz je besedo držala. Po upokojitvi (iz družinskih razlogov) leta 1993 še kar naprej prihaja v inštitut, ki se je leta 1988 preimenoval v Inštitut za novejšo zgodovino. Tu, v veliki »sobi upokojenih«, je delala (in še dela) na svoji primorski zgodovini, na še ne izčrpanih virih v njeni obsežni arhivski zbirki. Pisala je poglavja iz zgodovine boja proti fašizmu 1935-1941 kot npr. o Slovencih v etiopski vojni, o Ciano-Stojadinovičevem sporazumu, o primorskih Slovencih pred drugo svetovno vojno, o slovensko-hrvaški manjšini v jugoslovansko-italijanskih odnosih, uvodna poglavja v spominska dela primorskih osebnosti, tehtne prispevke za jubilejne zbornike in mnoge dokumente iz svoje »rim-ske« zbirke. Kot največja poznavalka problematike je bila avtomatično povabljena k sodelovanju v številnih kolektivnih delih o slovenski in jugoslovanski zgodovini za poglavja o Slovencih in Hrvatih pod Italijo. O njenih objavah priča obsežna bibliografija.

Leta 1993 je na povabilo zunanjega ministrstva Republike Slovenije sprejela sopsedsodovanje bilateralni slovensko-italijanski kulturno-zgodovinski komisiji. Skoraj sedemletno delo je ob velikih ovirah le napredovalo, predvsem po zaslugi Milice Kacin Wohinz, ki je znala organizirati in se argumentirano pomirljivo pogovarjati tako s svojimi slovenskimi kolegi v komisiji kot tudi z italijanskimi sodelavci, pri katerih je uživala veliko spoštovanje in naklonjenost. Komisija je na plenumu in številnih sestankih ožjih skupin razčiščevala nešteta sporna dejanja in dogodke v slovensko-italijanskih odnosih od konca 19. stoletja do leta 1956. Slovensko-italijanska zgodovinska komisija je bila prva in edina, ki ji je uspelo najti najmanjši skupni imenovalc zgodovine slovensko-italijanskih odnosov in ta pogled predstaviti v skupnem *Poročilu*. To *Poročilo*, ki pomeni »spravni akt« med državama, pa žal ni bilo nikoli objavljeno kot uradna meddržavna slovensko-italijanska publikacija ne v Italiji ne v Sloveniji. V treh jezikih ga je objavil Inštitut za novejšo zgodovino v založbi Nove revije (2001) s spremno besedo slovenskega zunanjega ministrstva, kar tolmačijo kot uradno objavo.³ V obeh državah je bilo objavljeno delno ali integralno eno- ali dvojezično štiriindvajsetkrat v periodičnem

³ Slovensko-italijanski odnosi 1880-1956 : poročilo slovensko-italijanske zgodovinsko-kulturne komisije = I rapporti italo-sloveni 1880-1956 : relazione della commissione storico-culturale italo-slovena = Slovene-Italian relations 1880-1956: report of the Slovene-Italian historical and cultural commission. Ljubljana 2001.

tisku, v zbornikih in brošurah civilnih društev, organizacij, pa tudi lokalnih oblastnih organov. Kacinova je nešteto krat predstavljala delo komisije in njeno *Poročilo* italijanski, slovenski in hrvaški javnosti na prireditvah in v tisku. Za to delo in njeno vlogo v italijanskem zgodovinopisju je bila Milica Kacin Wohinz odlikovana s častnim naslovom ambasador znanosti Republike Slovenije (1998). Že v mladosti je bila odlikovana z redom zasluge za narod tretje stopnje, poleg omenjenih nagrad in "ambasadorstva" ima red dela z zlatim vencem (1979) in odlikovanje častni znak svobode Republike Slovenije (2000), ob sedemdesetletnici jo je Zveza zgodovinskih društev imenovala za častno članico.

Leta 1998 je jubilatka skupaj s kolegom, profesorjem tržaške univerze Jožetom Pirjevcem, v Benetkah izdala zelo pomembno knjigo *Storia degli Sloveni in Italia 1866-1998*. Knjiga je z enakim naslovom *Zgodovina Slovencev v Italiji 1866-2000* izšla dve leti pozneje tudi v Ljubljani in je doslej edini sintetični pregled celotne problematike.

Ob vseh temeljnih raziskavah je jubilatka pisala številne strokovne in pregledne znanstvene članke; naj omenim samo njen velik prispevek v obliki gesel iz primorske zgodovine za Enciklopedijo Slovenije, v kateri je nedvomno pustila svoj osebni pečat. Iz svoje raziskovalne problematike je posredovala referate na znanstvenih in strokovnih konferencah po vsej Jugoslaviji in v sosednji Italiji. Vzdrževala je odlične kolegialne stike s številnimi jugoslovanskimi in italijanskimi zgodovinskimi inštituti in posamezniki ter skrbela za izmenjavo literature in dokumentacije. Po doktoratu je bila mentorica mladim raziskovalcem na inštitutu, pa tudi slovenskim in italijanskim študentom in štipendistom tržaške univerze. Sodelovala pa je tudi pri somentorstvu magistrskim in doktorskim disertacijam na Filozofski fakulteti v Ljubljani in s predavanji ter predstavitvami na akademski ravni v Italiji, največ v Trstu in Gorici, kamor jo še vedno vabijo. Še vedno z nasveti in z gradivom pomaga tudi mladim raziskovalcem primorske zgodovine.

V letih 1995-2005 je dr. Milica Kacin Wohinz sodelovala pri največjem znanstvenem zgodovinskem projektu tega časa: *Slovenska novejša zgodovina 1848-1992*, ki jo je pripravil in izdal Inštitut za novejšo zgodovino. Napisala je odlično, zaokroženo in znanstveno dognano pregled zgodovine primorskih Slovencev pod Italijo 1918-1941 pod naslovom *Slovenci v Italiji*. Leta 2008 pa je skupaj s profesorico Marto Verginella izdala knjigo *Primorski upor fašizmu: 1920-1941*.

Ob vsem tem obseženem strokovnem znanstvenoraziskovalnem delu Milica Kacin Wohinz še vedno najde čas za prijateljski pogovor na človeški ravni, poln topline in naklonjenosti. Bila je zaželeno sogovornica številnim svojim strokovnim kolegom - od nekdanjih profesorjev do svojih vrstnikov in tudi mlajšim, ki smo se od nje veliko naučili in se vsestransko bogatili.

Jubilantka je vse to svoje intenzivno strokovno delo zmogla ob vlogi zakonske družice pravnikarja Mihe Wohinza in vzgoji dveh hčera, ki sta dosegli diplomi in doktorat iz naravoslovne in tehnične vede, in zelo uspeli v poklicu. Zelo se je razveselila svojih treh vnukov, bila jim je varuška zlasti med počitnicami in jim, tudi odraslim, še vedno prireja nedeljska in praznična kosila. Ima močan družinski čut in mnogo družinskih prijateljev, vidnih osebnosti njene generacije. Ljubi šport in umetnost, čemur še vedno posveča veliko časa.

Milica Kacin Wohinz je vseskozi prava gospa, prijazna, neopravljiva, dobronamerna, velikega strokovnega znanja in življenjske modrosti, kar je prenašala tudi na svoje kolege, ki so jo imeli radi in so jo cenili; mnogih danes žal ni več med nami. Takšna je tudi ob svoji osemdesetletnici, živahna in iskriva, in da bi taka ostala še dolgo, ji iz vsega srca želimo kolegi in prijatelji.

Janko Prunk